

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ความต้องการเกี่ยวกับการใช้บริการบัตรประกันสุขภาพของประชาชน
อำเภอเมืองลำพูน ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำราและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวทางการพัฒนาการประกันสุขภาพสำหรับประชาชนของประเทศไทย
ในชนบท
2. ประเภทของผู้ป่วย
3. การกลั่นกรองผู้ป่วยและการส่งต่อผู้ป่วย
4. ค่าใช้จ่ายบัตรประกันสุขภาพ ปีงบประมาณ 2539 – 2541 ของจังหวัดลำพูน
5. ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมนุษย์
6. ทฤษฎีเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของตนเอง
7. แนวคิดและแบบแผนการส่งเสริมสุขภาพ
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวทางการพัฒนาการประกันสุขภาพสำหรับประชาชนของประเทศไทยในชนบท ปี พ.ศ. 2540

แนวทางในการพัฒนาโครงการประกันสุขภาพสำหรับประชาชนในชนบทนั้นแบ่งได้
เป็น 2 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 โครงการวิจัยเพื่อพัฒนา(พ.ศ.2531-2533)

1. การรวบรวมแง่มุมการพัฒนาโครงการ จากข้อเสนอของนักวิชาการหลายท่าน
บทเรียนจากโครงการทดลองในบางพื้นที่และประสบการณ์ จากการดำเนินโครงการบัตรสุขภาพ
แล้วสร้างตัวแบบโครงสร้างประกันสุขภาพในชนบท 3-4 ตัวแบบซึ่งมีรูปแบบเงื่อนไขและโครง
สร้างสิทธิประโยชน์แตกต่างกันเพื่อนำไปทำโครงการทดลองนำร่อง (Pilot project) ในแต่ละ
จังหวัดเพื่อทำการวิจัยประเมินผลเปรียบเทียบตัวแบบต่างๆ ในอันที่จะกำหนดตัวแบบโครงการที่
จะเสนอดำเนินการต่อไป

2. การแปรรูปโครงการบัตรสุขภาพ ที่ดำเนินการอยู่เป็นโครงการประกันสุขภาพโดย
สมัครใจซึ่งเฉพาะหน้าในระยะนี้ ได้แก่ การขยายมิติด้านการประกันสุขภาพของโครงการเตรียม

ชุมชนและเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติโดยเน้นมิติของการประกันสุขภาพรวมทั้งการปรับเปลี่ยนโครงการเฉพาะบางจุด ที่ได้รับข้อสรุปชัดเจนแล้วโดยเน้นการยืดหยุ่นสนับสนุนให้แต่ละพื้นที่ปรับเปลี่ยนและทดลองดำเนินโครงการตามความเหมาะสม

3. การเตรียมการด้านการบริหารโครงการ และการเตรียมเจ้าหน้าที่ในนโยบายการประกันสุขภาพ

ระยะที่ 2 การขยายครอบคลุมพื้นที่ และประชากรของโครงการประกันสุขภาพ (พ.ศ. 2534-2543)

ในระยะต่อไปเมื่อมีประสบการณ์มากขึ้นการดำเนินโครงการควรจะเน้นหนักการขยายการครอบคลุมของโครงการทั้งในด้านพื้นที่และประชากรพร้อมๆกับการพัฒนาคุณภาพโครงการอย่างต่อเนื่องในทิศทางที่นำเอามาตรการการประกันสุขภาพไปใช้ประโยชน์อย่างเต็มรูปแบบมากขึ้น รวมทั้งการพิจารณาการประกันสุขภาพแบบบังคับ ในระยะแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 7-8 การประกันสุขภาพอาจจะได้รับการยกระดับเป็นแผนการประกันสุขภาพระดับชาติ(national plan of health insurance) และการที่ประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครองโดยแผนประกันสุขภาพแห่งชาติ อาจจะเป็นความคาดหวังทางนโยบายที่สำคัญประการหนึ่งที่จะบรรลุยุทธศาสตร์ สุขภาพดีถ้วนหน้าปี 2543

ประเภทของผู้ป่วย

ประเภทผู้ป่วยนอก

ผู้ป่วยนอก หมายถึง ผู้ป่วยบัตรประกันสุขภาพที่เป็นโรคต่างๆที่เข้ามาใช้บริการด้านการรักษาพยาบาลในสถานบริการสาธารณสุขโดยไม่ได้นอนพักค้างคืนในสถานบริการในกลุ่มอายุ 13-59 ปี จำแนกรายละเอียดดังนี้

1. "คน" เป็นจำนวนผู้ป่วยบัตรประกันสุขภาพ ที่มารับบริการรักษาพยาบาลเป็นครั้งแรกของปีปัจจุบัน (ปีปฏิทิน)
2. "ครั้ง" เป็นจำนวนครั้งแรกและครั้งต่อๆ มาทุกครั้งที่มาใช้บริการรวมกันภายในเดือนหนึ่งๆ
3. "ค่าใช้จ่าย" คือค่าบริการทางการแพทย์ซึ่งสถานบริการสาธารณสุขได้เรียกเก็บตามระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยบัตรประกันสุขภาพ พ.ศ. 2537 ซึ่งกำหนดไว้ว่า

"ค่าบริการทางการแพทย์" หมายความว่า เงินที่สถานพยาบาลได้เรียกเก็บตามระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเงินบำรุงของหน่วยบริการจากการให้บริการทางการแพทย์แก่ผู้ประกัน ได้แก่

- (1) ค่ายา ค่าผ่าตัด ค่าน้ำเกลือ ค่าทำคลอด ค่าทำหมัน ค่าบริการในการวางแผนครอบครัว ค่าเลือดและส่วนประกอบเลือด หรือสารทดแทนค่าน้ำยา หรืออาหารทางเส้นเลือด ค่าออกซิเจนและอื่นๆที่มีลักษณะเดียวกันกับที่ใช้ในการให้บริการทางการแพทย์
- (2) ค่าอวัยวะเทียมและอุปกรณ์ในการบำบัดรักษาโรครวมทั้งค่าซ่อมแซมยกเว้นค่าแว่นตาและค่าอุปกรณ์อื่นที่ปลัดกระทรวงสาธารณสุขกำหนด

ค่าบริการทางการแพทย์ที่ไม่ได้รับการคุ้มครอง

ค่าบริการทางการแพทย์ที่ปลัดกระทรวงสาธารณสุขกำหนดท้ายค่านิยาม "ค่าบริการทางการแพทย์" ตามข้อ 5 ของระเบียบหมายถึง ค่าบริการทางการแพทย์ไม่ได้อยู่ในความคุ้มครองของบัตรประกันสุขภาพผู้ประกันตนจะต้องจ่ายเงินค่าบริการนั้นตามระเบียบของสถานบริการดังต่อไปนี้

1. ค่าผ่าตัดเสริมสวย
2. ค่าการตกแต่งฟันหรือทันตประดิษฐ์
3. แว่นตาหรือเลนส์เทียม
4. อวัยวะเทียมที่ไม่จำเป็นต่อการดำรงชีพ
5. การผสมเทียม

6. การรักษาภาวะการมีบุตรยาก
  7. การเปลี่ยนเพศ
  8. การผ่าตัดเปลี่ยนอวัยวะและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง
  9. การรักษาที่อยู่ในระหว่างคันคว่ำทดลอง
  10. การทำไต่เทียมแบบล้างโลหิต
  11. การบำบัดโรคหรือภาวะที่เกิดเพราะความงใจของผู้ประกันตนหรือยินยอมให้ผู้กระทำเช่นการงใจทำแท้ง การงใจเพื่อฆ่าตนเอง
  12. การบริการทางการแพทย์กรณีเจ็บป่วยจากการประสบภัยจากรถและได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้ประสบภัยจากรถ (หมายถึงส่วนที่บริษัทประกันภัยหรือกองทุนคุ้มครองผู้ประสบภัยจากรถต้องเป็นผู้จ่ายก่อนเว้นแต่หัวหน้าสถานพยาบาลจะเห็นควรงเรียกเก็บค่าบริการตามระเบียบของสถานพยาบาล)
  13. ค่าบริการทางการแพทย์ในโรงพยาบาลเฉพาะทางเว้นแต่กรณีที่สถานพยาบาลที่ระบุในบัตรเป็นผู้ส่งต่อผู้ป่วยและได้ตกลงกับโรงพยาบาลเฉพาะทางนั้นแล้ว
  14. การบริการทางการแพทย์อื่นที่ปลัดกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดอีก
- ภายหลัง

ประเภทผู้ป่วยใน

“ผู้ป่วยใน” หมายถึง ผู้ป่วยบัตรประกันสุขภาพที่เข้ารับบริการและได้นอนพักค้างคืนในสถานบริการสาธารณสุข ในกลุ่มอายุ 13-59 ปี จำแนกรายละเอียดดังนี้

1. “คน” เป็นจำนวนผู้ป่วยบัตรประกันสุขภาพนอนพักค้างคืนในสถานบริการสาธารณสุขของผู้ป่วยบัตรประกันสุขภาพที่ขึ้นทะเบียนใหม่รับไว้รักษาภายในเดือนนั้นๆ รวมกัน
2. “วัน” เป็นจำนวนวันที่ผู้ป่วยบัตรประกันสุขภาพอยู่พักรักษาในสถานบริการแต่ละคน รวมกันในเดือนหนึ่งๆ กรณีที่จำหน่ายผู้ป่วยในช่วงเวลาที่ตัดยอดรายงาน ไม่นับวันจำหน่ายยกเว้นรับไว้และจำหน่ายในวันเดียวกันให้นับเป็น 1 วัน โดยใช้เวลา 0.00 น. แบ่งวัน
3. “ค่าใช้จ่าย” หมายถึง ค่ารักษาพยาบาลซึ่งเป็นเงินที่สถานบริการสาธารณสุขเรียกเก็บในการรักษาพยาบาลรวมกันภายในเดือนหนึ่งๆ อนึ่งในการคิดค่ารักษาพยาบาลดังกล่าวข้างต้นให้คิดในราคารุนแรงขึ้นในการเรียกเก็บค่ารักษาพยาบาลให้ใช้ระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยบัตรประกันสุขภาพ พ.ศ. 2537

ผู้ป่วยผ่าตัด

- ผ่าตัดใหญ่ หมายถึง การผ่าตัดที่ต้องใช้ยาสลบหรือฉีดยาเข้าไขสันหลัง (spinal block) หรือนอกไขสันหลัง (epidural block) และจำเป็นต้องทำในห้องผ่าตัดใหญ่

“ครั้ง” หมายถึง จำนวนครั้งที่ผู้ป่วยได้เข้ารับการผ่าตัด

“ค่าใช้จ่าย” หมายถึง ค่าใช้จ่ายในราคาค้นทุนที่ใช้ในการผ่าตัดแต่ละครั้งรวมกันในเดือนหนึ่ง ๆ

การกลั่นกรองผู้ป่วยและการส่งต่อผู้ป่วย

การกลั่นกรองผู้ป่วย (Patient Screening)

การกลั่นกรองผู้ป่วยนั้นควรเป็นไปตามลำดับและขั้นตอนซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ระดับหมู่บ้าน โดย อสม. ที่กองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน

ระดับที่ 2 ระดับตำบล โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่สถานีอนามัย

ระดับที่ 3 ระดับอำเภอ โดยแพทยพยาบาลที่ รพช./รพท.

ระดับที่ 4 ระดับจังหวัด โดยแพทยพยาบาลที่ รพท./รพศ./สอศ.

ทั้งนี้โดยพิจารณาตามโรค ความรุนแรงของโรคแต่ละชนิด ความพร้อมและความสามารถของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับในการให้การรักษายาบาลตลอดจนจำนวนเจ้าหน้าที่วัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในแต่ละระดับของสถานบริการซึ่งเรื่องดังกล่าวทางกระทรวงสาธารณสุขได้ให้ความสำคัญและเตรียมการให้การสนับสนุนต่อไปตามลำดับ

สำหรับจุดหลักในการกลั่นกรองผู้ป่วย ณ ที่นี้ ได้กำหนดที่สำคัญไว้ 3 แห่ง คือ

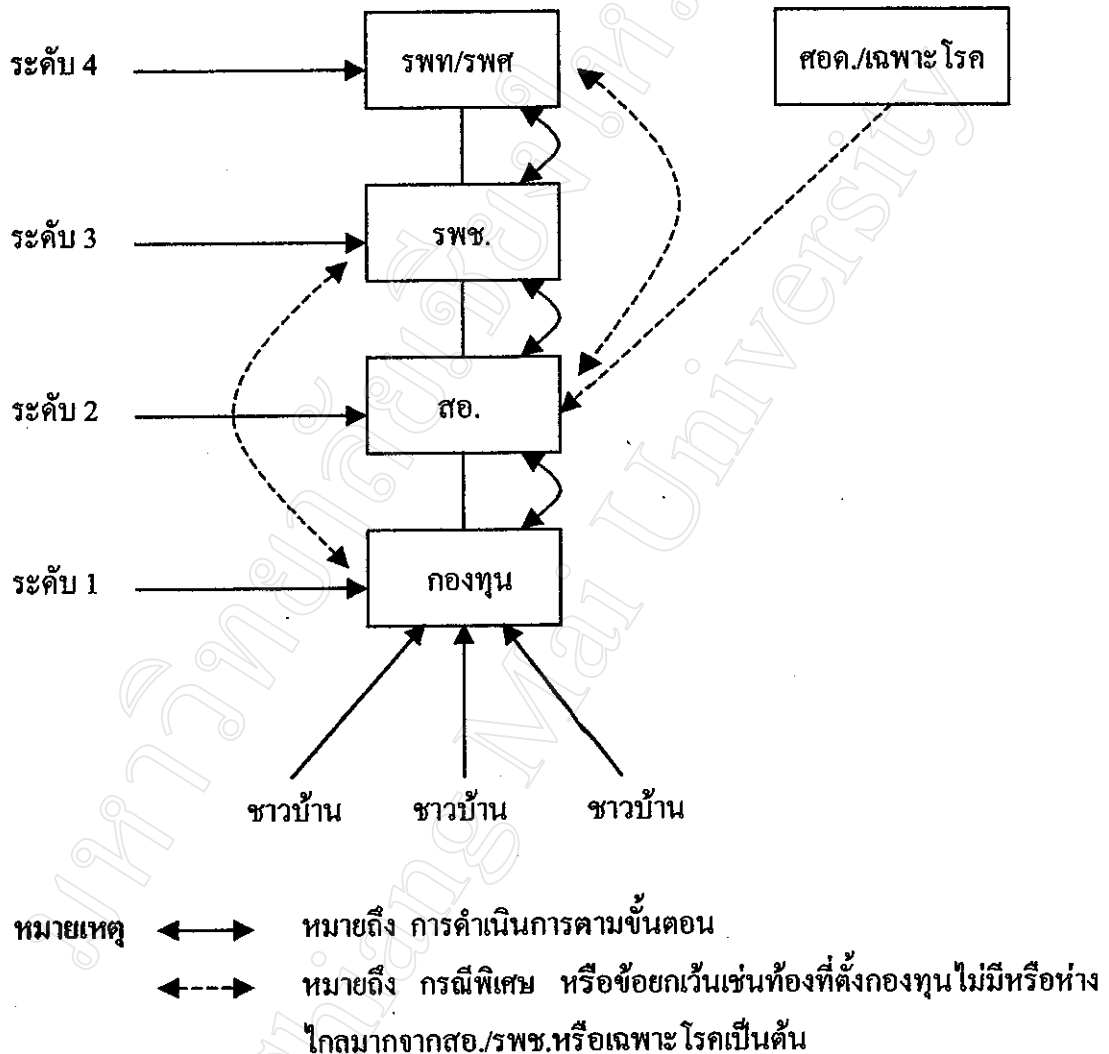
- แห่งแรก คือ ที่กองทุน โดยอสม.หรือผู้ที่มีความรู้
- แห่งที่สอง คือ ที่สถานีอนามัยโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข
- แห่งที่สาม คือ ที่โรงพยาบาลชุมชนหรือ โรงพยาบาลทั่วไปในอำเภอนั้น โดยแพทย์

พยาบาล

การส่งต่อผู้ป่วย (Referral System)

การส่งต่อผู้ป่วยให้ดำเนินการไปตามลำดับและขั้นตอนที่สอดคล้องกันกับระบบการกลั่นกรองผู้ป่วยทั้ง 4 ระดับและเน้นถึงความสำคัญของเรื่องนี้เท่ากันทุกระดับคือ หมู่บ้านที่กองทุนยาและเวชภัณฑ์ตำบลที่ สถานีอนามัย,อำเภอที่ รพช./รพท.และจังหวัดที่ รพท./รพศ./สอศ.ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือเมื่อสถานบริการใดได้รับใบนำส่งต่อผู้ป่วยแล้วต้องแจ้งผลการรักษาพยาบาลกลับไปยังจุดที่นำส่งเพื่อทราบและหรือติดตามดูแลรักษาเพิ่มเติมตามความจำเป็นและการส่งต่อผู้ป่วยไม่ควรมีการส่งต่อหลายครั้งในรายและโรคเดียวกัน

สำหรับระบบการส่งต่อผู้ป่วย (Referral System) ควรดำเนินการตามแผนภูมิที่ปรากฏนี้

แผนภูมิ 1 แสดงลำดับขั้นของระบบการส่งต่อผู้ป่วย (Referral System)

ระบบทางด่วน (Green Channel) ของสถานบริการแต่ละระดับจัดเตรียมไว้สำหรับผู้ป่วยที่ป่วยจริงได้รับการกลั่นกรองและมีใบส่งต่อนำมาด้วยดังนั้นการส่งต่อผู้ป่วยแต่ละครั้งต้องมีใบส่งต่อทุกระดับยกเว้นกรณีฉุกเฉินแต่ต้องไปนำมาแสดงภายหลังมิฉะนั้นจะต้องปฏิบัติตามมาตรการจำกัดสิทธิตามลำดับดังนี้

ครั้งที่ 1 ลดค่ารักษาพยาบาล 10% และเข้าระบบทางด่วน (Green Channel)

ครั้งที่ 2 ลดค่ารักษาพยาบาล 10% แต่ไม่เข้าระบบทางด่วน (Green Channel)

ครั้งที่ 3 ให้อยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้าสถานพยาบาลหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย

สำหรับใบส่งต่อตั้งแต่ระดับสถานีนามัยขึ้น ไปให้ใช้แบบสำหรับส่งผู้ป่วยไปรับการตรวจหรือรักษาต่อของกระทรวงที่มีอยู่เดิม ส่วนใบส่งต่อจากกองทุนนั้นให้กองทุนดำเนินการจัดทำเป็นใบแสดงให้เห็นว่าผู้ป่วยเป็นใคร มาจากที่ใด มาเพื่ออะไร ได้ให้ยาอะไรไปแล้ว และใครเป็นคนส่งเพื่อให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขทราบข้อมูลเบื้องต้น

ระบบทางด่วนในโครงการบัตรสุขภาพสร้างขึ้นเพื่อดึงดูดคนให้เข้าโครงการนี้ นอกจากนั้นผู้ปฏิบัติงานในทางด่วนอาจมีสิทธิได้รับการอุดหนุนจากกองทุนฯ ด้วยคั้งนั้นสำหรับประชาชนผู้ถือบัตรอื่นนอกเหนือจากบัตรประกันสุขภาพแต่มีใบส่งต่อผู้ป่วยจึงไม่ควรส่งเข้าระบบทางด่วนเว้นแต่มีเหตุฉุกเฉินหรือมีเหตุอันสมควรอื่นๆ ก็ให้สถานบริการสาธารณสุขพิจารณาอนุญาตให้ เป็นรายๆ ไปส่วนการรักษาพยาบาลก็ให้ตามสิทธิของผู้ถือบัตรประกันสุขภาพ

ข้อบ่งชี้ในการส่งผู้ป่วยเพื่อการรักษาต่อ

เกณฑ์กำหนด

1. ระดับ อสม.

1.1 การส่งต่อผู้ป่วยตามดุลยพินิจและขอบเขตความสามารถในการให้บริการคือ ให้การรักษาพยาบาลตามอาการต่อไปนี้โดยใช้ยาสามัญประจำบ้าน

- ไข้ตัวร้อน	- พยาธิลำไส้
- ไข้มีผื่นตุ่มและจุด	- ฝี
- ไข้หนาวสั่น	- ผื่นคันบนผิวหนัง
- ไอ	- ปวดฟัน เหงือกอักเสบ
- ปวดหัว	- เจ็บตา
- ปวดเมื่อย ปวดหลัง ปวดเอว	- เจ็บหู
- ท้องผูก	- เหน็บขา
- ปวดท้อง	- โลหิตจาง
- ท้องเดิน	

ถ้ามีอาการนอกเหนือจากนี้ให้ส่งต่อไปที่สถานีนามัยหรือมีอาการเหล่านี้แต่รักษาแล้วไม่ดีขึ้นให้ส่งต่อตามดุลยพินิจ

1.2 การรับไว้รักษาต่อ

- ติดตามรักษาและจ่ายยาให้แก่ผู้ป่วยที่ได้รับการส่งต่อมาจากสถานบริการสาธารณสุขเช่น ผู้ป่วยวัณโรค โรคเรื้อน โรคมาลาเรีย ฯลฯ
- จ่ายยาเม็ดคุมกำเนิดในรายที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้ตรวจแล้วและจ่ายถุงยางอนามัย

2 ระดับสถานอนามัย

2.1 การส่งต่อผู้ป่วยตามดุลยพินิจและขีดความสามารถซึ่งมีดังนี้

- โรคง่ายๆ ทางอายุกรรมและกุมารเวช ซึ่งพอจะวินิจฉัยได้โดยไม่ต้องใช้ผลจากห้องปฏิบัติการเช่น ไข้หวัด ท้องร่วง โรคกระเพาะอาหาร ฯลฯ
- โรคทางศัลยกรรม อุกฉลุนง่ายๆ เช่น เย็บแผล ตกแต่งบาดแผลธรรมดา
- บำบัดอาการโรคทางพันธุกรรมเช่นจ่ายยาแก้ปวดและโรคเหงือกอักเสบ
- รักษาโรคตาอักเสบ
- ทำคลอดปกติ
- จ่ายยาเม็ดคุมกำเนิดถุงยางอนามัยยาฉีดคุมกำเนิด
- ให้ภูมิคุ้มกันโรคทุกชนิด

2.2 การรับผู้ป่วยไว้รักษาต่อ

- รับรักษาต่อจากอสม.
- รับรักษาต่อจาก โรงพยาบาลชุมชน และโรงพยาบาลทั่วไปหรือโรงพยาบาลศูนย์ เช่น ทำแผล หรือตัดไหม แผลผ่าตัด จ่ายยารักษาต่อ เช่น วัณโรค โรคเรื้อน มาลาเรีย เป็นต้น

3. โรงพยาบาลชุมชน

3.1 การส่งต่อผู้ป่วยตามดุลยพินิจและขีดความสามารถดังนี้

3.1.1 ด้านอายุกรรมและกุมารเวชดำเนินการรักษาทุกโรค ที่วินิจฉัยได้ง่าย โดยอาศัยผล Lab ง่ายๆ (Sideroom Lab)

3.1.2 ด้านศัลยกรรม ได้แก่

- เย็บแผล
- ผ่าตัดสิ่งแปลกปลอมออก ยกเว้นจากทรวงอกช่องท้องและกะโหลก

ศีรษะ

- ผ่าตัดตกแต่งบาดแผล
- ผ่าตัดนิ้วมือนิ้วเท้า
- ผ่าตัดผูกเส้นเลือด
- Drainage of Tension Pneumothorax
- Biopsy
- Excision of Cyst & Lipoma
- Intubation
- เข้าเพื่อกระดูกหัก

3.1.3 รักษาฉุกเฉินและบรรเทาอาการทางศัลยกรรม

- ผ่าฝี (Incision and Drainage)
- Venesection
- Blood Letting
- Tracheostomy

3.1.4 ระบบสืบสาวะและอวัยวะสืบพันธุ์

- Vasectomy
- Tubal Resection
- Circumcision or Dorsal Splitting

3.1.5 ด้านสูติ-นรีเวช

- Curettage
- Intra – Uterine Packing
- Internal Version
- ทำคลอดโดย Forceps & Vacuum
- Removal of Placenta

3.1.6 ด้านพันธุกรรม(โดยพันธุภบาล)

- ถอนฟัน
- อุดฟัน
- ขูดหินปูน
- รักษาเหงือกอักเสบ

3.2 การรับผู้ป่วยไว้รักษาต่อ

-รับรักษาต่อจากสถานื่อนามัยหรืออาสาสมัครสาธารณสุข(กรณีฉุกเฉิน) ที่เกินขีดความสามารถที่จะให้บริการได้

-รับรักษาต่อจากโรงพยาบาลศูนย์โรงพยาบาลทั่วไป กรณีที่ผู้ป่วยอยู่ในเขตปลอดภัยแล้วแต่ต้องดูแลรักษาต่อเนื่องเช่นทำแผลหรือตัดไหมแผลผ่าตัดให้ยารักษาต่อโรคเรื้อรังเช่นวัณโรค ไข้รูมาติก เป็นต้น

4. โรงพยาบาลศูนย์และ โรงพยาบาลทั่วไป

4.1 การรับไว้รักษาต่อ

- รักษาทุกโรคที่ได้รับการส่งมาเพื่อรักษาต่อ

4.2 การส่งเพื่อรักษาต่อ

- กรณีผู้ป่วยมีอาการทุเลาอยู่ในชั้นปลอดภัย จะส่งไปดูแลรักษาต่อที่โรงพยาบาลชุมชน และ สถานื่อนามัย

ค่าใช้จ่ายบัตรประกันสุขภาพ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2539 – 2541 ของจังหวัดลำพูน

การดำเนินงานโครงการประกันสุขภาพจังหวัดลำพูน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2539–2541 ได้ดำเนินการจำหน่ายบัตรประกันสุขภาพ ในปีแรกค่อนข้างน้อย ซึ่งเห็นได้ว่าในปีต่อมามีการ จำหน่ายบัตรประกันสุขภาพมากขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ดังตาราง

**ตาราง 1 ผลการจัดทำบัตรประกันสุขภาพประเภทสมัครใจของจังหวัดลำพูน
ปีงบประมาณ พ.ศ. 2539 – 2541**

ปี พ.ศ. 2539		ปี พ.ศ. 2540		ปี พ.ศ. 2541	
บัตร ประกัน สุขภาพ	สมาชิก (คน)	บัตร ประกัน สุขภาพ	สมาชิก (คน)	บัตร ประกัน สุขภาพ	สมาชิก (คน)
10,304	38,062	16,211	57,343	19,990	89,402

(การดำเนินงานประกันสุขภาพ จังหวัดลำพูน , 2541, หน้า 4)

ในการดำเนินงานโครงการบัตรประกันสุขภาพ ของจังหวัดลำพูน สรุปค่าใช้จ่าย
ในปีงบประมาณ ต่างๆ ดังต่อไปนี้

ตาราง 2 สรุปผลการให้บริการผู้ป่วยบัตรประกันสุขภาพโดยสมัครใจ
ปีงบประมาณ พ.ศ. 2539 – 2541 จังหวัดลำพูน

ปีงบ ประมาณ	ผู้ป่วยนอก ครั้ง	ผู้ป่วยนอก		วัน	ผู้ป่วยใน	
		ค่าใช้จ่าย (บาท)	ค่าใช้จ่าย เฉลี่ยต่อครั้ง (บาท)		ค่าใช้จ่าย (บาท)	ค่าใช้จ่าย เฉลี่ยต่อครั้ง (บาท)
2539	70,253	4,876,372	69.41	15,495	7,318,391	472.30
2540	140,432	11,385,866	81.08	24,895	14,406,520	578.69
2541	191,862	14,243,279	74.23	25,790	16,197,394	628.04

(การดำเนินงานประกันสุขภาพ จังหวัดลำพูน , 2541, หน้า 7)

ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมนุษย์ (Hierarchy of need Theory)

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Abraham Maslow (Hierarchy of need Theory) เป็นนักจิตวิทยาชาวอังกฤษ ซึ่งได้ให้ความสนใจศึกษาถึงความต้องการของมนุษย์และได้เสนอทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นขึ้นมาโดยมีสาระสำคัญ คือ (Abraham Maslow, 1954)

มนุษย์จะมีความต้องการอยู่ตลอดเวลาไม่มีที่สิ้นสุดตราบใดที่ยังมีชีวิตอยู่และความต้องการของคนจะมีลักษณะเป็นลำดับขั้นจากต่ำไปหาสูงตามลำดับความสำคัญ โดยมนุษย์จะเกิดความต้องการในลำดับต้นก่อน เมื่อความต้องการนั้นได้รับการตอบสนองจนเป็นที่พอใจแล้วมนุษย์จะเกิดความต้องการในลำดับที่สูงขึ้นตามมาซึ่งความต้องการของมนุษย์จะเป็นตัวผลักดันให้มนุษย์กระทำการต่าง ๆ ลงไปเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการขึ้นมา

Maslow ได้แบ่งลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ออกเป็น ลำดับขั้นคือ

Self Actualization Need ความต้องการที่ประจักษ์ในตัวเอง
Esteem or Recognition Needs ความต้องการยกย่องนับถือ
Affiliation or Social Needs ความต้องการทางสังคม
Safety Needs ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย
Physiological Needs ความต้องการขั้นพื้นฐานทางกายภาพ

แผนภูมิ 2 ความต้องการตามลำดับขั้นของมนุษย์ ของ Maslow

ขั้นที่ 1. ความต้องการทางกายภาพ (Physiological Needs) หมายถึง ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มนุษย์จะขาดมิได้ ได้แก่ ความต้องการด้านสรีระ เช่น น้ำ อากาศ ความต้องปัจจัย 4 เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ความต้องการทางเพศ เป็นต้น ซึ่งความต้องการขั้นนี้มีความจำเป็นต่อการดำรงชีพ และความเป็นอยู่ของ

มนุษย์ และจะเกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน หากมนุษย์ได้รับการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานจนเป็นที่พอใจแล้วมนุษย์จะมีความต้องการในลำดับสูงต่อไปอีก และความต้องการที่เกิดขึ้นใหม่นี้ก็จะเป็นตัวกระตุ้นพฤติกรรมของมนุษย์ต่อไป

ขั้นที่ 2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) หมายถึง ความมั่นคง ปลอดภัยทั้งทางด้านร่างกายและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่ การได้รับความปลอดภัยจากสิ่งต่าง ๆ รอบด้าน ปลอดภัยจากอุบัติเหตุ โจรผู้ร้าย มีสิ่งต่าง ๆ ที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองป้องกันให้ตนพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ หรือถูกแย่งชิงสิ่งของทรัพย์สินของตนหรือต้องการให้ตนมีความมั่นคงในงานที่ทำมีหลักประกันต่าง ๆ ในการทำงานหรือประกอบอาชีพเมื่อออกจากงานหรือไม่สามารถประกอบอาชีพได้ก็มีบำนาญบำนาญหรือได้เงินชดเชยในการเลี้ยงชีพต่อไปมีที่อยู่อาศัยของตนเอง เป็นต้น

ขั้นที่ 3. ความต้องการทางสังคม (Social Needs) จะเป็นความต้องการที่มีลักษณะเป็นนามธรรมมากขึ้น ซึ่งได้แก่ ความต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคม เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มของสังคม ต้องการที่จะเข้าไปมีความผูกพันในสังคม ต้องการที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม รวมถึงความต้องการที่จะมีสถานภาพทางสังคมที่สูงขึ้นด้วย เช่น ต้องการที่จะร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ กับเพื่อนร่วมงานหรือมีความรู้สึกว่าคนเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงาน ซึ่งความต้องการขั้นนี้จะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการขั้นที่สองได้รับการตอบสนองจนเป็นที่พอใจแล้ว

ขั้นที่ 4. ความต้องการยกย่องนับถือยอมรับ (Esteem Needs) หมายถึงความต้องการที่จะมีชื่อเสียงเกียรติยศ ได้รับการเคารพยกย่องในสังคม ต้องการให้ผู้อื่นยอมรับนับถือว่าตนเป็นบุคคลที่มีคุณค่า ยอมรับในความรู้ ความสามารถ ต้องการเป็นผู้ที่มีความสามารถมีทักษะหรือความชำนาญด้านต่าง ๆ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกส่วนตัวหรือความรู้สึกภายในที่จะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความมีชื่อเสียงเกียรติยศของบุคคลซึ่งจะเห็นได้ว่าความต้องการในขั้นนี้จะมีค่าสูงขึ้นสูงกว่าความต้องการทางสังคมความต้องการขั้นที่สี่นี้จะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการทางสังคมได้รับการตอบสนองจนเป็นที่พอใจแล้ว

ขั้นที่ 5. ความต้องการที่จะประจักษ์ในตัวเอง (Self Actualization Needs)

หมายถึง ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จสมหวังในชีวิตที่อยากทำอยากเป็นในสิ่งที่ตนหวังไว้ ฝันไว้ ได้ทำอะไรตามที่ตนเองต้องการจะทำ และมีความสุขกับสิ่งที่ตนเองต้องการทำ และหวังที่จะทำความต้องการขั้นนี้ถือว่าเป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ มนุษย์จะเกิดความต้องการถึงขั้นนี้ได้ก็ต่อเมื่อเขาได้รับการตอบสนองความต้องการในลำดับต้น ๆ มาเป็นอย่างดี ดังนั้นบุคคลจะเกิดความต้องการในแต่ละขั้นอย่างพอเพียงนั้นก็เป็นที่อยากอยู่แล้ว และปกติคนโดยทั่วไปก็จะมีความต้องการเพียงขั้นที่สามและสี่เท่านั้น ความต้องการขั้นสูงสุดนี้จะเกิดกับบุคคลที่ได้รับความสำเร็จในการตอบสนองความต้องการในลำดับต้นมาเป็นอย่างดีแล้วเท่านั้น จึงเกิดความพยายามและมองว่าความต้องการขั้นสูงสุดนี้เป็นสิ่งที่น่าท้าทาย และต้องการเอาชนะจึงเกิดความมุ่งมั่นที่จะหาทางตอบสนองความต้องการนี้ให้ได้

จากทฤษฎีของ Maslow สามารถนำมาเป็นแนวทางเพื่อชี้บ่งให้เห็นความต้องการในรูปแบบการประกันสุขภาพได้ อย่างไรก็ตามการแสดงลำดับความต้องการแสดงลำดับความต้องการของ Maslow ที่เกี่ยวกับความต้องการด้านกายภาพและความมั่นคงปลอดภัย จะเกี่ยวข้องกับประเภทของการประกันสุขภาพอย่างเด่นชัดที่สุด กล่าวคือมนุษย์นั้นต้องการความมั่นคงปลอดภัยทั้งด้านร่างกายและความมั่นคงทางเศรษฐกิจด้วยคือต้องการให้ตนปราศจากภัยอันตราย ความเจ็บปวด หรือความเจ็บไข้ได้ป่วย มนุษย์ต้องการความมั่นคงของชีวิต โดยมีหลักประกันว่าการตอบสนองทางกายจะคงอยู่ตลอดไปมนุษย์จึงต้องหาทางป้องกันตนเองให้พ้นจากอันตรายที่จะเกิดขึ้นไม่ว่าจะมีเหตุการณ์อะไรมากระทบกับชีวิตก็ขอให้ตนเองได้ปลอดภัยไว้ก่อน การประกันสุขภาพถือเป็นสิ่งที่ สามารถตอบสนองความต้องการด้านกายภาพและความต้องการด้านความมั่นคงปลอดภัยในแง่ของการสร้างหลักประกันว่า ปัจจัย 4 นั้น จะคงอยู่แม้ว่าตนเองจะเจ็บป่วย ทูพพลภาพ หรือทำงานไม่ได้ด้วยกรณีใดก็ตาม โดยหลักการแล้วประเภทของการประกันสุขภาพเกือบทุกประเภทเป็นการตอบสนองความต้องการด้านกายภาพและด้านความมั่นคงปลอดภัยให้กับมนุษย์ทั้งสิ้น

ทฤษฎีเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของตนเอง

โอเร็ม (Orem, 1991) (อ้างใน สมจิต หนูเจริญกุล, 2536 หน้า 22) ได้ให้ความหมายของการดูแลตนเองว่าหมายถึง การปฏิบัติในกิจกรรมที่บุคคลริเริ่มและกระทำเพื่อที่รักษาไว้ซึ่งชีวิต สุขภาพ และสวัสดิภาพของตน การดูแลตนเองเป็นการกระทำที่จงใจและมีเป้าหมาย (Deliberate Action) และเมื่อกระทำอย่างมีประสิทธิภาพจะมีส่วนช่วยให้โครงสร้างหน้าที่และการพัฒนาการของแต่ละบุคคลดำเนินไปได้ถึงขีดสูงสุด กิจกรรมการดูแลตนเองรวมทั้งการมุ่งจัดการหรือแก้ไข ปัญหาซึ่งเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอกซึ่งเป็นการกระทำที่ผู้อื่นสังเกตเห็นได้และการปรับความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ของตนเอง การดูแลตนเองเป็นพฤติกรรมที่เรียนรู้ภายใต้ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละคนแต่ละกลุ่มในภาวะปกติผู้ใหญ่มักจะดูแลตนเองได้ ส่วนทารก เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้ที่เจ็บป่วย หรือมีความพิการอาจต้องการความช่วยเหลือเกี่ยวกับกิจกรรมการดูแลตนเอง เนื่องจากทารกและเด็กพึ่งอยู่ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาการทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ส่วนผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือในการดูแลตนเองเมื่อความสามารถทางด้านร่างกาย และสติปัญญาเสื่อมถอยลงตามวัยทำให้มีข้อจำกัดในการดูแลตนเองผู้ที่เจ็บป่วยหรือทุพพลภาพ ต้องการความช่วยเหลือในการดูแลตนเองบางส่วนหรือทั้งหมดขึ้นอยู่กับภาวะสุขภาพ (Health State) และความต้องการการดูแลตนเองทั้งในปัจจุบันและอนาคตการดูแลตนเองเป็นการกระทำที่บุคคลซึ่งเป็นผู้ใหญ่ได้มีส่วนส่งเสริมให้ตนเองมีชีวิตอยู่รอด มีภาวะสุขภาพและสวัสดิภาพที่ดี ส่วนการดูแลบุคคลอื่นนั้นหมายถึง การที่บุคคลซึ่งเป็นผู้ใหญ่มีส่วนในการส่งเสริมความอยู่รอด สุขภาพและสวัสดิภาพของสมาชิกที่ต้องการพึ่งพา (Dependent Member)

ในแนวความคิดของโอเร็ม การดูแลตนเองเป็นพฤติกรรมที่จงใจและมีเป้าหมาย (Deliberate Action และ Goal Oriented) ซึ่งประกอบด้วย 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1. เป็นระยะของการวินิจฉัยพิจารณาและตัดสินใจซึ่งจะนำไปสู่การกระทำ

ระยะที่ 2. เป็นการกระทำและผลของการกระทำ

ในระยะที่ 1 จะเห็นว่าบุคคลที่สามารถจะกระทำการดูแลตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั้นจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อม จะต้องเห็นด้วยว่าสิ่งที่จะทำนั้นเหมาะสม ใน สถานการณ์นั้น ๆ ดังนั้นก่อนที่บุคคลจะเห็นด้วยกับการกระทำนั้น ๆ ว่าเหมาะสม จึงต้องมีความรู้ก่อนว่าสิ่งที่ต้องการกระทำนั้นจะมีประสิทธิภาพและให้ผลตามที่ต้องการ ดังนั้นการดูแลตนเองจึงต้องการความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ทั้งภายในและภายนอก

นอก ความรู้ที่จะช่วยในการสังเกต การให้ความหมายของสิ่งที่สังเกตพบ มองเห็นความสัมพันธ์ของความหมายของเหตุการณ์ กับสิ่งที่ต้องกระทำ จึงจะสามารถ พินิจพิจารณาตัดสินใจกระทำ

ได้

ในระยะที่ 2 เป็นระยะของการดำเนินการกระทำ ซึ่งการกระทำนั้นจะต้องมี เป้าหมาย การตั้งเป้าหมายมีความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการดูแลตนเอง เพราะเป็น ตัวกำหนดการเลือกกิจกรรมที่จะกระทำ และเป็นเกณฑ์ที่จะใช้ในการติดตามผลของการปฏิบัติ กิจกรรมต่าง ๆ ในการดูแลตนเองนั้นบุคคลจะตั้งคำถามว่า ตนจะดำเนินการอย่างไรเพื่อจะได้ กระทำกิจกรรมการดูแล ตนเองตามที่ได้เลือก จะกระทำได้ถูกต้องและมีประสิทธิภาพหรือไม่ และจะต้องกระทำนานเท่าใด การที่ต้องกระทำการดูแลตนเองนั้นจะขัดขวางต่อกิจกรรมอื่น ๆ ในชีวิตหรือไม่ จะทราบได้อย่างไรว่า กระทำได้ถูกต้อง และถ้าต้องการความช่วยเหลือมีใครจะ ช่วยได้บ้าง

แม้ว่าการดูแลตนเองจะเป็นการกระทำที่จงใจและมีเป้าหมายเฉพาะแต่การดูแลตนเอง นั้นจะกลายเป็นสุขนิสัยติดตัวได้ถ้าได้กระทำไปสักระยะหนึ่งบุคคลนั้นอาจจะกระทำโดยไม่ได้ ระลึกถึงเป้าประสงค์ของการกระทำผู้ปฏิบัติจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเป้าหมายและสร้างสุขนิสัย ในการปฏิบัติ และเมื่อสร้างนิสัยในการปฏิบัติได้บุคคลจะกระทำได้โดยไม่ต้องใช้ความพยายาม หรือรู้สึกเป็นภาระอีกต่อไป

แนวคิดเรื่องการดูแลรักษาสุขภาพตนเอง

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์(อ้างใน ลือชัย เงินวงและทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ ,2533 หน้า 16) ได้ ให้ความหมายของพฤติกรรมดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วยมี 3 กลุ่มด้วยกันคือ

1. กิจกรรมการดูแลสุขภาพตนเองที่ปฏิบัติลงไปเพื่อทดแทนบริการแบบวิชาชีพหรือที่ กระทำลงไปล่วงหน้าก่อนแสวงหาบริการแบบวิชาชีพประเภทนี้กินความรวมบริการรักษาแบบ ตามัญชนามากมาย หลายชนิดที่บุคคล เครือข่ายสังคม(Social Network) ตลอดจนชุมชนเป็นผู้จัด หาขึ้นตัวอย่างรูปธรรมกิจกรรมการดูแลสุขภาพตนเองแบบนี้ คือ

- ปฏิบัติตอบสนองแบบ "ไม่รักษา"หรือรออาการอันเป็นผลเนื่องจากการ คัดวินิจฉัยบนพื้นฐานของการประเมินอาการโดยสามัญชน
- การรักษาตัวเองโดยไม่ใช้ยา พฤติกรรมอาจปรากฏในรูปการควบคุมหรือ เปลี่ยนแปลงอาหาร การออกกำลังกาย การพักผ่อน การทำงานน้อยลง การรับอากาศบริสุทธิ์ การรับประทาน อาหารพิเศษและกิจกรรมเสริมแรงสนับสนุนทางสังคมต่าง ๆ

- การใช้ยารักษาตนเอง เป็นรูปแบบพฤติกรรมการรักษาโดยสามัญชนที่สังเกตพบได้ง่ายที่สุด ยาที่ใช้มีได้จำกัดเฉพาะยาแบบแผนปัจจุบันเท่านั้น แต่รวมถึงยาพื้นบ้านและยาสมุนไพร ต่าง ๆ ด้วย

2. กิจกรรมการดูแลสุขภาพตนเองที่ปฏิบัติไปในฐานะเป็นส่วนประกอบสำคัญในกระบวนการรักษาเพิ่มเติม บริการที่ให้โดยนักวิชาชีพ ตัวอย่างเช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง เป็นต้น กิจกรรมประเภทนี้ดูเหมือนจะได้รับการยอมรับจากวิชาชีพแพทยมากที่สุด

3. การดูแลสุขภาพตนเองที่ทำไปโดยมีเจตนาเปลี่ยนแปลงปรับแก้บริการหรือ คำแนะนำของผู้มีวิชาชีพ นี่เป็นการดูแลสุขภาพตนเองที่มีความลึกของมิติพฤติกรรมมากที่สุด อันอาจเห็นได้ในกรณี คนไข้ซึ่งเป็นฝ่ายกระทำเมื่อเผชิญกับบริการรักษาหรือคำแนะนำที่คนป่วยเชื่อว่า ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาการเจ็บป่วยของตน ผู้ป่วยสามารถหันไปหาทางเลือกการดูแลสุขภาพตนเองในรูปแบบต่าง ๆ เขาอาจพยายามอธิบายเพื่อชี้ให้ผู้ให้บริการเห็นถึงข้อบกพร่องนั้น ๆ หรือกระทั่งเสนอและถึงมาตรการรักษา ที่เขาเห็นว่าจะได้ผลมากกว่า ไม่เช่นนั้นผู้ป่วยอาจตัดสินใจเปลี่ยนแปลง การรักษาเสียเองให้สอดคล้องกับความเชื่อของเขา เช่นการเปลี่ยนเวลาและจำนวนของยาที่แพทย์สั่งให้รับประทาน เลิกการรักษาหรือใช้วิธีการอื่น ๆ นอกเหนือที่แพทย์สั่ง ซึ่งเรียกว่าการรักษาหลายวิธีซึ่งทางเลือกแบบสุดท้ายนี้พบได้มาก ในประเทศที่กำลังพัฒนามากกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว

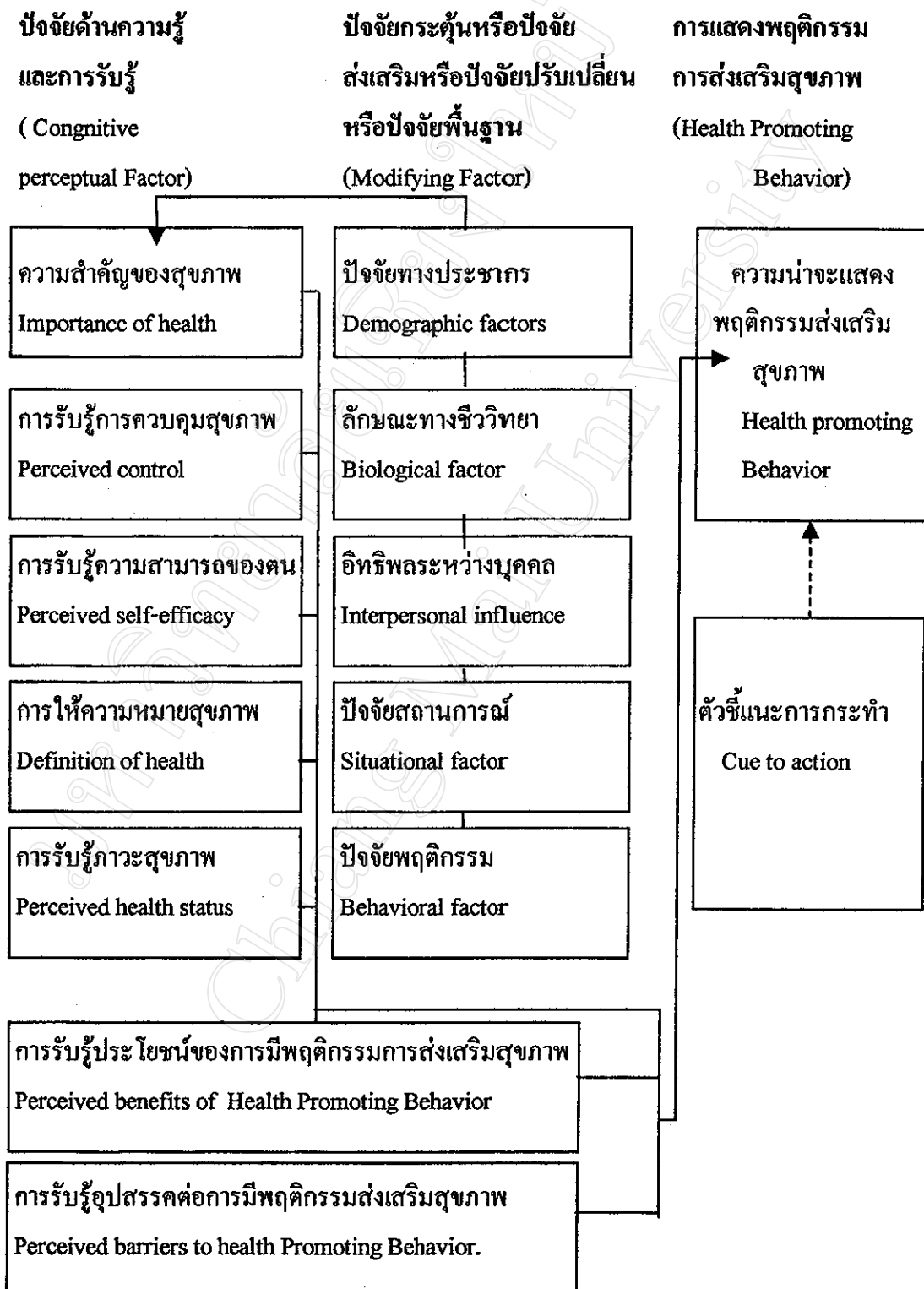
จากทฤษฎี และแนวคิดเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของตนเอง สามารถนำมาเป็นแนวทางเพื่อป้องกันให้เห็นพฤติกรรมดูแลสุขภาพของตนเองเมื่อมีการเจ็บป่วย ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของ การกระทำเพื่อสุขภาพของตนเอง แนวคิดได้บ่งชี้ถึงพฤติกรรมดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วย 3 กลุ่มคือ กิจกรรมการดูแลสุขภาพตนเองที่ปฏิบัติลงไปเพื่อทดแทนบริการแบบวิชาชีพหรือที่กระทำ ลงไปล่วงหน้าก่อนแสวงหาบริการแบบวิชาชีพ , กิจกรรมการดูแลสุขภาพตนเองที่ปฏิบัติไปในฐานะเป็นส่วนประกอบสำคัญในกระบวนการ รักษาเพิ่มเติม บริการที่ให้โดยนักวิชาชีพ , การดูแลสุขภาพตนเองที่ทำไปโดยมีเจตนาเปลี่ยนแปลงปรับแก้บริการหรือคำแนะนำของผู้มีวิชาชีพ เป็นการดูแลสุขภาพของตนเองที่มีความลึกของมิติพฤติกรรมมากที่สุดอันจะเห็นได้ใน พฤติกรรมการใช้บริการบัตรประกันสุขภาพหลังการเจ็บป่วย

แนวคิดและแบบแผนการส่งเสริมสุขภาพ

เพนเดอร์ (Pender, 1987) ให้ความหมายของพฤติกรรมสุขภาพไว้ว่า เป็นการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคและส่งเสริมสุขภาพ เพื่อดำรงชีวิตในภาวะสุขภาพที่ดี และการมีศักยภาพที่ถูกต้อง สมบูรณ์ของบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม

การดูแลสุขภาพได้เปลี่ยนแปลง จากการเน้นในเรื่องการรักษา ไปเน้นที่การป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ พฤติกรรมการป้องกันเป็นพฤติกรรมที่มีผลโดยตรงต่อการลดโอกาสการเผชิญความเจ็บป่วย การป้องกันร่างกายจากสิ่งทำให้เกิดโรค พฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพเป็นพฤติกรรมที่มีผลโดยตรงต่อการสนับสนุนหรือการเพิ่มระดับการมีชีวิตที่ดี การประสบความสำเร็จในชีวิต ความพึงพอใจในชีวิต ของบุคคลหรือกลุ่มคน

เพนเดอร์ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการป้องกันและการส่งเสริมสุขภาพ จึงได้สร้างรูปแบบการป้องกันสุขภาพ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 3 ด้านคือ ปัจจัยด้านความรู้และการรับรู้ของบุคคล (Cognitive perceptual factor) ปัจจัยด้านการกระตุ้นหรือการส่งเสริม (Modifying factors) ปัจจัยด้านการแสดงพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ (Participation in Health Promoting Behavior) ซึ่งมีรูปแบบดังนี้

แผนภูมิ 3 รูปแบบพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของเพนเดอร์ (Pender, 1978:58)

1. ปัจจัยด้านความรู้และการรับรู้ (Cognitive – Perceptual) ประกอบด้วย

1.1 ความสำคัญของสุขภาพ (Importance of health) เพนเดอร์ (Pender 1978 cited in Pender 1982 : 67) ได้ศึกษานำร่องโดยใช้สเกลวัดการเห็นคุณค่าของสุขภาพ ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย วอลสตัน เมคส์ และ วอลสตัน (Wallston et al. 1976 cited in Pender 1982 : 67) พบว่าส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของสุขภาพและจัดลำดับของสุขภาพอยู่ในลำดับนั้นๆ ซึ่งการเห็นคุณค่าของสุขภาพมีผลต่อความบ่อยของการมีพฤติกรรมสุขภาพ โดยพบว่าบุคคลที่ยึดในคุณค่าของสุขภาพสูง โดยเห็นคุณค่าของสุขภาพอยู่ในลำดับต้นๆ เลือกอ่านเอกสารแผ่นพับที่เกี่ยวกับสุขภาพมากกว่าบุคคลซึ่งให้คุณค่าของสุขภาพต่ำ ข้อมูลที่สนับสนุนการสังเกตต่อการจัดลำดับคุณค่าของสุขภาพ เป็นผลของการมีพฤติกรรมในแสวงหาข้อมูล ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการมีความรู้ในเรื่องสุขภาพหรือหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพมากขึ้น (Pender : 60-61)

1.2 การรับรู้อำนาจการควบคุม (Perceived control) การรับรู้อำนาจการควบคุมของบุคคลมีผลต่อการมีพฤติกรรมสุขภาพของบุคคล โดยพบว่าบุคคลที่มีอำนาจการควบคุมมาจากภายในมีความบ่อยของการใช้เข็มฉีดยา (William 1972 cited in Pender 1982 : 67) และมีพฤติกรรม ไม่สูบบุหรี่ (James & Werner 1965 cited in Pender 1982 : 67) มากกว่าบุคคลซึ่งอำนาจการควบคุมที่มีจากภายนอก ในการศึกษาของวอลสตันและคณะ (Wallston et al. 1976 cited in Pender 1982 : 68) พบว่าความสำเร็จในการลดน้ำหนักขึ้นอยู่กับโครงสร้างของโปรแกรมการลดน้ำหนักซึ่งเป็นไปตามอำนาจการควบคุมของแต่ละคนบุคคลซึ่งมีอำนาจการควบคุมมาจากภายนอก ประสบความสำเร็จในการลดน้ำหนักมากกว่าบุคคลที่มีอำนาจการควบคุมที่มาจากภายในในกลุ่มซึ่งโปรแกรมนั้นมาจากแรงกระตุ้นจากสังคม ส่วนกลุ่มที่อำนาจการควบคุมมาจากภายใน จะประสบความสำเร็จในการลดน้ำหนักมากกว่าในกลุ่มที่อำนาจควบคุมมาจากภายนอกในกลุ่มที่โปรแกรมการลดน้ำหนักเกิดจากตนเองโดยตรง

1.3 การรับรู้ความสามารถของตนเอง (Perceived self – efficacy) เพนเดอร์ได้ปรับปรุงรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพเดิม (Pender 1982 : 68) โดยใช้ปัจจัยการรับรู้ความสามารถของ ตนเอง แทนปัจจัยด้านความต้องการความสามารถ (Desire for competence) ซึ่งเพนเดอร์ให้เหตุผลว่า Competence เป็นความสามารถทั่วไป ของบุคคลต่อการมีปฏิกิริยาต่อกัน หรือต่อการติดต่ออย่างมีประสิทธิภาพ กับสิ่งแวดล้อม ส่วนการรับรู้ความสามารถของตนเอง มีแนวคิดที่เฉพาะมากกว่า เป็นความเชื่อหรือความมั่นใจของบุคคลว่าเขาสามารถกระทำพฤติกรรมที่กำหนดได้สำเร็จเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์ที่ต้องการ (Bandura 1977 cited in Pender 1987 : 62)

การศึกษาของไดคลีเมนต์ (Diclemente 1981 cited in Pender 1987 : 62) คอนเดียทเต้และลิชเทินสไตน์ (Condiotte & Lichtenstein 1981 cited in Pender 1987 : 67) พบว่าการรับรู้ความสามารถของตนเองมีผลต่อการคงไว้ซึ่งพฤติกรรมการหยุดสูบบุหรี่ บุคคลที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองสูงจะคงไว้ซึ่งพฤติกรรมการหยุดสูบบุหรี่มากกว่าบุคคลที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองต่ำ บุคคลที่มีการรับรู้ความสามารถในตนเองต่ำจะกลับมาสูบบุหรี่อีกในระยาคิดตามภายหลังที่หยุดสูบบุหรี่ไปแล้ว จากการศึกษาจึงสนับสนุนว่าการรับรู้ความสามารถของตนเองมีผลต่อการมีพฤติกรรมสุขภาพ โดยพบว่าบุคคลที่มีการรับรู้ในความสามารถของตนเองสูงกว่าจะประสบความสำเร็จและคงไว้ซึ่งการมีพฤติกรรมสุขภาพมากกว่าบุคคลที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองต่ำ (Pender 1987 : 63)

1.4 การให้ความหมายสุขภาพ เพนเดอร์ (Pender 1987 : 63) กล่าวถึงความหมายของสุขภาพใน 2 ลักษณะคือ ลักษณะของการปรับตัวหรือการทำให้เกิดความสมดุล (Adaptability or stability) และลักษณะของการที่บุคคลมีความรู้สึกประสบความสำเร็จในชีวิต มีความสุข ความพึงพอใจ ซึ่งจะมีการกระทำพฤติกรรมเพื่อเพิ่มระดับสุขภาพและการมีชีวิตที่ดี ดังนั้นความหมายของสุขภาพที่บุคคลให้จึงมีอิทธิพลต่อการมีพฤติกรรมสุขภาพของบุคคล บุคคลที่ให้ความหมายสุขภาพว่าเป็นการปรับตัวหรือความสมดุล มีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมในการป้องกันสุขภาพ มากกว่าจะมีพฤติกรรมหลักเลียงความเจ็บป่วยหรือการเป็นโรค ส่วนบุคคลที่ให้ความหมายสุขภาพเป็นภาวะที่บุคคลมีความรู้สึกประสบความสำเร็จในชีวิต มีความสุข ความพึงพอใจ บุคคลจะมีพฤติกรรมในลักษณะของการส่งเสริมสุขภาพ

1.5 การรับรู้ภาวะสุขภาพ (Perceived health status) เป็นตัวกำหนดความถี่และความจริงจังของการมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ บุคคลซึ่งรับรู้ว่าคุณภาพดี มีความตั้งใจที่จะมีพฤติกรรมสุขภาพน้อยกว่าบุคคลซึ่งรับรู้ว่าคุณภาพของคนไม่ดี การศึกษาของ คริสเตียนเซน (Christiansen 1981 cited in Pender 1987 : 64) ก็พบเช่นเดียวกันว่าบุคคลที่รับรู้ภาวะ สุขภาพดี จะมีพฤติกรรมในการส่งเสริมสุขภาพน้อยกว่าบุคคลที่รับรู้ว่าคุณภาพไม่ดี การศึกษาของซิดนีย์และเชพเพิร์ด (Sydney & Shephard 1976 cited in Pender 1982 : 70) พบว่าบุคคลที่บ่นหรือพูดถึงสุขภาพของตนเองบ่อย มีความบ่อยในการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการออกกำลังกายน้อยกว่าบุคคลที่พูดถึงสุขภาพของตนเองน้อยกว่า ดังนั้นความรู้สึกที่ดีต่อสุขภาพจึงเป็นแรงจูงใจให้บุคคลมีกิจกรรมเพื่อเพิ่มภาวะสุขภาพ เพิ่มโอกาสในการมีพฤติกรรมการออกกำลังกายอย่างต่อเนื่อง (Pender 1987 : 62)

1.6 การรับรู้ประโยชน์ของการมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ (Perceived benefits of health promoting behavior) มีหลายการศึกษาที่พบว่า การรับรู้ถึงประโยชน์ของการมีพฤติกรรม การส่งเสริมสุขภาพ มีผลต่อระดับของการมีส่วนร่วมในพฤติกรรมนั้นๆ (Pender 1987 : 65) จากการศึกษาของบรุนเนอร์ (Brunner 1969 cited in Pender 1987 : 65) พบมีความแตกต่างอย่างชัดเจนในการรับรู้ประโยชน์ของบุคคล บุคคลที่เห็นประโยชน์ในการทำให้ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง จะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมน้อยกว่าบุคคลที่เห็นประโยชน์น้อย โดยบุคคลที่เห็นประโยชน์น้อยจะเข้าร่วมกิจกรรมการผ่อนคลาย ในช่วงระยะเวลาสั้น ดังนั้นการรับรู้ประโยชน์ในระยะยาวมากกว่าระยะสั้น อาจเป็นตัวกำหนดความบ่อยของการมีส่วนร่วมหรือการตั้งใจที่จะมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพต่อไปนอกจากนี้การรับรู้เกี่ยวกับประโยชน์ ของการมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพจะมีการปฏิบัติพฤติกรรมอย่างต่อเนื่องในทำนองเดียวกันการกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำๆ จะเสริมความ แข็งแรงความทนทานหรือเสริมความเชื่อเกี่ยวกับประโยชน์ของการมีพฤติกรรมสุขภาพ (Pender 1987 : 65)

1.7 การรับรู้อุปสรรคต่อการมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ (Perceived barriers to health promoting behavior) เป็นการรับรู้ที่ขึ้นอยู่กับความรู้ในด้านประโยชน์ของการมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพเป็นตัวที่มีอิทธิพลโดยตรงในการตั้งใจต่อการมีพฤติกรรมสุขภาพอุปสรรคต่อการส่งเสริมสุขภาพอาจเป็นสิ่งที่คิดหรือจินตนาการหรือเป็นความจริงก็ได้ เช่น ความไม่สามารถที่จะหาทำได้ ความไม่สะดวก ความยากลำบากในการที่จะมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพที่เฉพาะ (Pender 1987 : 65)

2. ปัจจัยกระตุ้นหรือปัจจัยส่งเสริม (Modifying factors) ประกอบด้วย

2.1 ปัจจัยด้านประชากร (Demographic factors) ได้แก่ อายุ การศึกษา รายได้ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพโดยอ้อมโดยผ่านกลไกความรู้และการรับรู้ จากการศึกษาของซินีย์และเชพเพิร์ด (Sydney & Shephard 1976 cited in Pender 1987 : 66) พบว่ามีเพียงผู้หญิงเท่านั้นที่เห็นว่าการมีสุขภาพจิตที่ดีนั้น เป็นผลมาจากการออกกำลังกายในการศึกษาถึงการให้บริการการป้องกันพบว่า ผู้หญิงมีการใช้บริการมากกว่าผู้ชายผู้มีการศึกษาสูงมีการใช้บริการมากกว่าผู้มีการศึกษาน้อย และผู้ที่มีรายได้สูงมีการใช้บริการมากกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำซึ่งแสดงถึงความบ่อยของการใช้ประโยชน์ดังนั้นจะเห็นว่าลักษณะ

ด้านประชากรมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในพฤติกรรมสุขภาพความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างอิทธิพลด้านประชากรต่อพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพ จำเป็นต้องนำมาพิจารณาให้เหมาะสมกับโปรแกรมการส่งเสริมสุขภาพ

2.2 ปัจจัยด้านชีวภาพ (Biological factor) ขนาดของปัจจัยด้านชีวภาพ พบว่าสัมพันธ์กับการออกกำลังกาย เพนเดอร์และเพนเดอร์ (Pender & Pender 1986 cited in Pender 1987 : 67) ศึกษาพบว่าน้ำหนักเป็นตัวทำนายที่สำคัญของความตั้งใจในการออกกำลังกาย น้ำหนักยิ่งมากความตั้งใจยิ่งน้อยลงเปอร์เซ็นต์ของ ไขมันในร่างกายและน้ำหนักทั้งหมดมีความแตกต่างระหว่างผู้ที่เข้าโปรแกรมออกกำลังกายและผู้ที่ออกจากโปรแกรมการออกกำลังกาย ผู้ที่มีน้ำหนักมากจะมีความยากลำบากที่จะออกกำลังกายอย่างต่อเนื่อง เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่มีน้ำหนักน้อยกว่าหรือไขมันน้อยกว่า

2.3 ปัจจัยด้านอิทธิพลระหว่างบุคคล (Interpersonal influence) ปัจจัยระหว่างบุคคลที่เสนอในรูปแบบนี้เป็นปัจจัยกระตุ้นที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพประกอบด้วย ความคาดหวังของบุคคลใกล้ชิด แบบแผนการดูแลสุขภาพของครอบครัว และ ปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ สุขภาพ ผลกระทบของปัจจัยเหล่านี้ต่อพฤติกรรมสุขภาพ ได้รับการสนับสนุนจากการค้นพบทางการวิจัยต่างๆ เช่นการศึกษาของไฮน์เซลแมนน์ (Heinzelmann 1970 cited in Pender 1987 : 67) พบว่า ความคาดหวังของคู่สมรสมีความสำคัญต่อการเข้ามีส่วนร่วมในโปรแกรมอย่างต่อเนื่อง เพนเดอร์ และเพนเดอร์ (Pender & Pender 1986 cited in Pender 1987 : 67) ศึกษาผลกระทบของทัศนคติของบุคคลและความคาดหวังของบุคคลใกล้ชิดต่อพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพที่เกิดขึ้น พบว่าการออกกำลังกายตามปกติมีอิทธิพลต่อทั้งสองปัจจัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติสมาชิกครอบครัว โดยเฉพาะคู่สมรสมีอิทธิพลที่สำคัญต่อพฤติกรรมการออกกำลังกาย การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ดูแลสุขภาพเป็นองค์ประกอบหนึ่ง ของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการมีพฤติกรรมสุขภาพ โดยพบว่าการให้ความรู้คำแนะนำโดยผู้ดูแลสุขภาพ เป็นเหตุผลที่สำคัญที่ทำให้ผู้ใหญ่เข้ามีส่วนร่วมในโปรแกรมการออกกำลังกายความสามารถในการขึ้นในโปรแกรมโดยผู้ดูแลสุขภาพ เป็นเหตุผลอันดับรองในการเข้ามีส่วนร่วมในโปรแกรมการออกกำลังกาย คอกซ์ (Cox 1982 cited in Pender 1987 : 68) ได้พัฒนารูปแบบพฤติกรรมสุขภาพของผู้ป่วยโดยเน้นที่อิทธิพลระหว่างบุคคลของผู้ดูแลสุขภาพต่อกิจกรรมของผู้ป่วยการทดสอบการสังเกต (Empirical testing) ของรูปแบบนี้ชี้ให้เห็นว่ามีแนวโน้มการใช้ประโยชน์ในการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นของ พฤติกรรม

2.4 ปัจจัยด้านพฤติกรรม (Behavioral factor) ประสพการณ์ ในอดีตเกี่ยวกับ กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ จะเพิ่มความสามารถของบุคคลในการมีพฤติกรรมส่งเสริมการ มีชีวิตที่ดีความรู้และทักษะบางอย่างจำเป็นในการนำมาวางแผนมื้ออาหารการอยู่ในโปรแกรม การออกกำลังกายและการจัดการกับความเครียดซึ่งอาจจะมีการเรียนรู้มาก่อนจากการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน ความรู้และทักษะที่มีมาก่อนสามารถช่วยให้ง่ายต่อการนำมาปฏิบัติ พฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพที่ซับซ้อน

2.5 ปัจจัยด้านสถานการณ์ (Situational factor) สถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมที่ สำคัญที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ ประกอบด้วยทางเลือกที่เป็นไปได้หรือทาง เลือกที่ง่ายในการส่งเสริมสุขภาพ ตัวอย่างเช่น ถ้าต้องการมื้ออาหารที่มีโคเลสเตอรอลต่ำ พลัง งานต่ำซึ่งเป็นไปได้ยากเมื่อรับประทานอาหารนอกบ้าน บุคคลจึงมีโอกาสน้อยที่จะมีพฤติกรรม สุขภาพเมื่ออยู่ในสถานการณ์เช่นนั้น สรุปได้ว่าบุคคลที่ต้องการมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพอาจ ไม่สามารถปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพที่ต้องการได้เนื่องจากสิ่งแวดล้อมบังคับให้ปฏิบัติเช่นนั้น ไม่ได้

3. ตัวชี้แนะการกระทำ (Cue to action) เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการที่บุคคลจะ กระทำ พฤติกรรมสุขภาพ ปัจจัยชี้แนะการกระทำอาจเกิดจากภายในตัวบุคคลได้แก่ ความรู้สึกที่ ดี เมื่อบุคคลได้เริ่มต้นกระทำพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพจะส่งผลให้บุคคลมีความตั้งใจที่จะมี พฤติกรรมสุขภาพ เช่น ความรู้สึกสุขสบายหลังจากการออกกำลังกาย เป็นตัวชี้แนะของการออก กกำลังกายอย่างต่อเนื่องและปัจจัยชี้แนะการกระทำที่เกิดจากภายนอก ได้แก่ การพูดคุย การซัก ถาม การสนทนากับบุคคลต่างๆ ซึ่งอาจได้จากบุคคลหรือสื่อต่างๆ ก็ได้

ความสัมพันธ์ของปัจจัยทั้ง 3 ด้านที่มีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของบุคคลได้ดัง นี้ คือ ปัจจัยด้านความรู้ การรับรู้ ประกอบไปด้วย 7 ปัจจัยย่อย ได้แก่ การให้ความสำคัญของ สุขภาพ การรับรู้การควบคุมสุขภาพ การรับรู้สมรรถนะในตนเอง การให้คำจำกัดความของ สุขภาพ การรับรู้ภาวะสุขภาพ การรับรู้ประโยชน์ของการส่งเสริมสุขภาพและการรับรู้อุปสรรค ของการ ส่งเสริมสุขภาพ ในขณะที่ปัจจัยปรับเปลี่ยนหรือปัจจัยพื้นฐาน (Modifying or background factors) จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพโดยผ่านทางปัจจัยด้าน ความรู้ การรับรู้ 7 ปัจจัย นอกจากนี้ตัวชี้แนะการกระทำจะช่วยผลักดัน หรือสนับสนุนให้บุคคลมี พฤติกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ

จากแนวคิดและแบบแผนการส่งเสริมสุขภาพของ เพนเดอร์ (Pender, 1987) แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมสุขภาพ ซึ่งเป็นการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพ เพื่อดำรงชีวิตในภาวะสุขภาพที่ดี และการมีศักยภาพที่ต้องสมบูรณ์ของบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม ซึ่งการดูแลสุขภาพได้เปลี่ยนแปลง จากการเน้นในเรื่องการรักษา ไปเน้นที่การป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งเป็นแนวทางการชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องในการใช้บัตรประกันสุขภาพ ก่อน ระหว่าง และหลังการเจ็บป่วย โดยมีรูปแบบ การป้องกันและการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 3 ด้านคือ ปัจจัยด้านความรู้และการรับรู้ของบุคคล ปัจจัยด้านการกระตุ้นหรือการส่งเสริม และปัจจัยด้านการแสดงพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อรพรรณ หันจางสิทธิ์ (2522) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะจิตของประชาชนต่อการประกันสุขภาพตามโครงการประกันสังคมแห่งประเทศไทยโดยศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ด้วยการสัมภาษณ์พบว่าประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่ ไม่เคยได้ยินการประกันสุขภาพ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการประกันสุขภาพแต่คิดว่าการประกันสุขภาพเป็นสิ่งจำเป็นมีประโยชน์ต่อส่วนรวมเมื่อมีการเจ็บป่วยไข้จะได้รับการรักษาพยาบาลโดยไม่ต้องวิตกกังวลเรื่องเงินทอง ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการประกันสุขภาพพบว่า เพศ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา และสถานะสุขภาพมีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการประกันสุขภาพอย่างไม่มีนัยสำคัญแต่พบว่าผู้ไม่มีสวัสดิการในการรักษาพยาบาลมีทัศนคติเห็นด้วยต่อการประกันสุขภาพ อย่างมีนัยสำคัญสรุปได้ว่าเงื่อนไขของสภาพการทำงานรายได้และพฤติกรรมการป้องกันสุขภาพเป็นปัจจัยกำหนดทัศนคติต่อการประกันสุขภาพตามโครงการประกันสังคมแห่งประเทศไทย

บุญยพันธ์ คลังทรัพย์ (2525) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะของผู้นำชุมชนต่อการประกันการเจ็บป่วยใน ประเทศไทย โดยศึกษาผู้นำในจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 176 คน พบว่าขนาดครอบครัว ลักษณะการเจ็บป่วยและรายได้มีความสัมพันธ์กับการประกันการเจ็บป่วยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สมพร สนิทสมบูรณ์ (2525) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประกันมรณภาพและวิเคราะห์ในฐานะประเภทหนึ่งของกฎหมายประกันสังคมโดยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิด้านประกันสังคมพบว่าส่วนใหญ่เห็นด้วยให้มีการประกันมรณภาพ โดยการขยายมาจาก ประกันการเจ็บป่วย การประกันการคลอดบุตร และการประกันสุขภาพ ควรมีการดำเนินการประกันมรณภาพแบบค่อยเป็นค่อยไปและมีการจ่ายเงินสมทบ 3 ฝ่ายคือ ฝ่ายนายจ้าง ลูกจ้าง และรัฐบาลในอัตรา 1.5:1.5:1.5 (อ้างใน อารักษ์พรหมณี, 2537, หน้า 75)

อรรช ศาสตราวหะ (2528) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้บัตรประกันสุขภาพของชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ดก่อนและหลังมีโครงการบัตรสุขภาพ ซึ่งพบว่าภายหลังที่มีโครงการบัตรสุขภาพประชาชนในชุมชนได้เปลี่ยนไปใช้บริการทางการแพทย์จากสถานบริการระดับ

ต่างๆในโครงการบัตรประกันสุขภาพเพิ่มขึ้นประมาณหนึ่งเท่ารวมไปถึงการให้บริการอนามัยแม่และเด็ก กล่าวคือ ทำให้มารดาเข้ารับการดูแลทั้งก่อนคลอด การคลอดและดูแลหลังคลอดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเพิ่มขึ้นและนอกจากนั้นยังพบว่าสถานีนามัยเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ดสามารถถลกัณกรองผู้ป่วยที่มารับตรวจรักษาได้มากขึ้นทำให้ภาระจำนวน ผู้ป่วยของสถานีนามัยดังกล่าวมีเพิ่มขึ้นแต่ในขณะเดียวกันสถานีนามัยหนองหิน จังหวัดร้อยเอ็ด กลับมีการให้บริการจากสถานีนามัยหนองหิน ลดน้อยลงหลังจากมีโครงการบัตรสุขภาพ

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์และคณะ (2529) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง เปรียบเทียบโครงการบัตรประกันสุขภาพในพื้นที่จังหวัดราชบุรี อุบลราชธานีและนครศรีธรรมราช พบว่าสัดส่วนของการใช้บริการนอกระบบยังคงสูงอยู่ไม่ว่าจะเป็นการซื้อยาตามร้านค้าทั่วไปในหมู่บ้านหรือการรักษาตามคลินิกเอกชน

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2529) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง เปรียบเทียบโครงการบัตรประกันสุขภาพในพื้นที่ จังหวัดราชบุรี อุบลราชธานีและนครศรีธรรมราช พบว่าเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดความสามารถการเป็นเจ้าของบัตรสุขภาพ ประชาชนที่มีบัตรสุขภาพชนิดต่าง ๆ ส่วนใหญ่มีฐานะปานกลางขึ้นไป นอกจากนี้การเพิ่มราคาบัตรสุขภาพประเภทครอบครัวจาก 200 บาทเป็น 300 บาทในโครงการระยะที่ 3 ซึ่งแม้ว่าจะมีผลให้เพิ่มสัดส่วนเงินชดเชยค่าบริการสูงขึ้นก็ตามก็ส่งผลให้จำนวนผู้ถือบัตรลดลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งสัดส่วนการถือบัตรในกลุ่มผู้มีฐานะยากจน

ประเสริฐ พันธชาติ และคณะ(2532) ได้ทำการวิจัยเพื่อประเมินผลโครงการบัตรประกันสุขภาพจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า สมาชิกผู้ถือบัตรสุขภาพส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือนเพศชาย มีอายุในวัยกลางคนขึ้นไป และมีขนาดครอบครัวประมาณ 2-5 คน ส่วนใหญ่จะถือบัตรประเภทครอบครัว สมาชิกมีอายุการถือบัตรตั้งแต่ 1 ปี ขึ้นไป เหตุผลหลักที่ซื้อบัตรสุขภาพ คือ การได้รับการรักษาพยาบาลฟรี(จำนวน 6 ครั้งต่อปี) การใช้บริการบัตรสุขภาพได้รับบริการรวดเร็วและแพทย์เอาใจใส่ดี สมาชิกส่วนใหญ่เห็นว่าราคาไม่แพงและคุ้มค่า(ราคาบัตรละ 300 บาท) และเห็นว่าควรขยาย ระยะเวลาของอายุบัตรออกไปเป็น 2 ปี

วสันต์ ศิลปสุวรรณ(2532) พบว่า ปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับโครงการบัตรสุขภาพของประชาชนมีอิทธิพลต่อการสมัครเป็นสมาชิก ในขณะที่ระยะทางระหว่างบ้านกับโรงพยาบาลมีผลกระทบต่อการคงสภาพของสมาชิกมากที่สุด และความพึงพอใจบริการสุขภาพเป็นตัวกำหนดการใช้บริการสุขภาพของสมาชิก

วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร และสุรเดช วลีอิทธิกุล (2534) ได้กล่าวถึงผลที่ตามมาจากการประกันสุขภาพไว้ว่า เมื่อมีการประกันสุขภาพอันเกิดขึ้นอาจทำให้เกิดพฤติกรรมการบริโภคที่เกินระดับที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเรียกว่า moral hazard เนื่องจากผู้บริโภคใช้ บริการรักษาพยาบาลเกินความจำเป็นและจากผู้ให้บริการที่ให้บริการเกินความจำเป็นเพื่อจะได้ค่ารักษา พยาบาลในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นตามการให้บริการแต่ระบบส่งต่อผู้ป่วยจะเป็นมาตรการป้องกันไม่ให้มีการใช้บริการเกินความจำเป็นได้ และยังกล่าวถึงจุดอ่อนของการประกันสุขภาพโดยความสมัครใจว่าจะทำให้เกิดภาวะการเลือกปฏิบัติกล่าวคือผู้ที่แข็งแรงและมีโอกาสใช้บริการน้อยจะไม่เข้าร่วมโครงการแต่ผู้ที่เจ็บป่วยเรื้อรังผู้ที่อ่อนแอและมีโอกาสใช้บริการมากกว่าจะเข้าร่วมโครงการ ทำให้ฐานการเฉลี่ยความเสี่ยงแคบลงสูญเสียเสถียรภาพของกองทุน

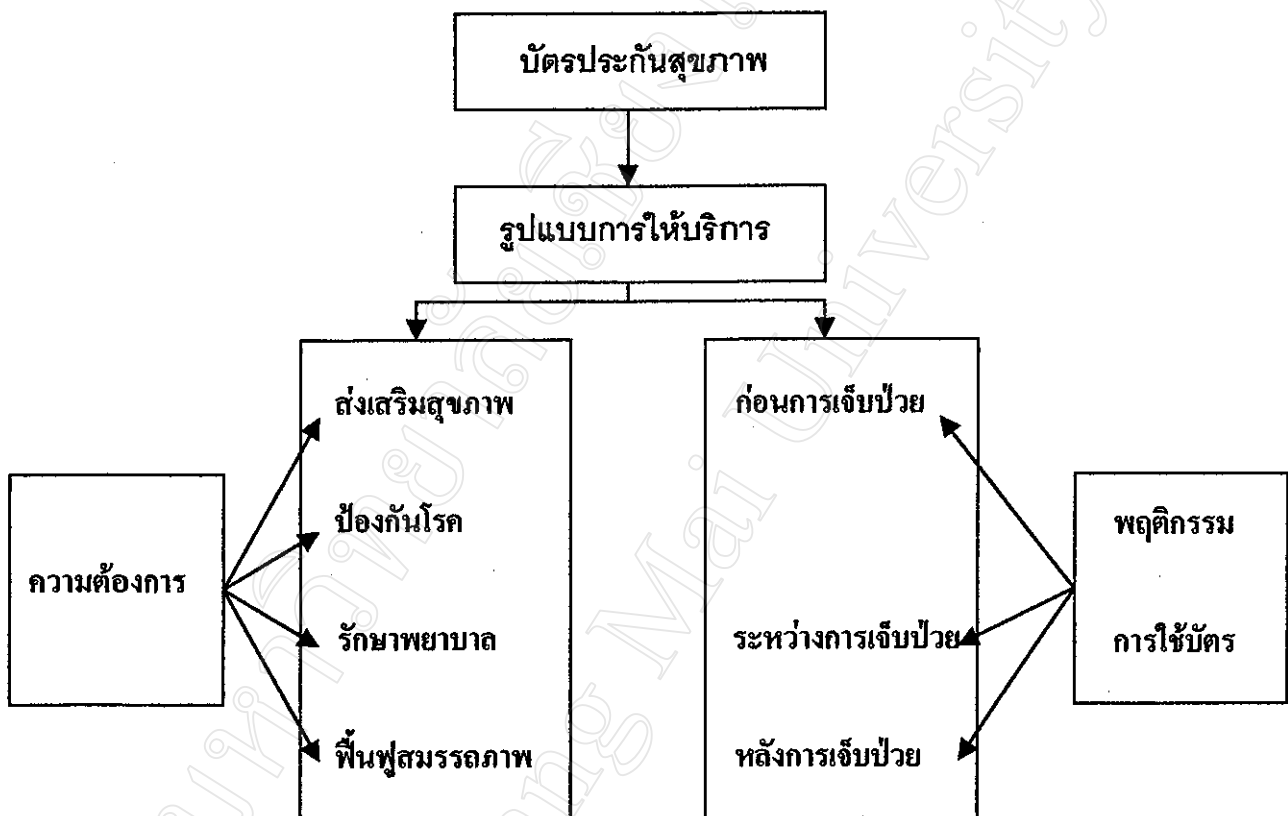
ทรงพรพรณ สิงห์แก้ว (2536) ได้กล่าวถึงโครงการประกันสุขภาพโดยความสมัครใจ (โครงการบัตรสุขภาพ) ในบทวิเคราะห์เปรียบเทียบการประกันสุขภาพแบบสมัครใจและแบบบังคับในบทความเศรษฐศาสตร์สาธารณสุขไว้ว่า สาเหตุหนึ่งที่ผู้ถือบัตรสุขภาพมาใช้บริการมากกว่าผู้ป่วยทั่วไปและผู้ป่วยประกันสังคมนั้น เพราะผู้ป่วยบัตรสุขภาพเป็นกลุ่มที่มีหลายกลุ่มอายุ และเป็นผู้มีแนวโน้มว่าจะมีโรคภัยไข้เจ็บมากกว่าคนปกติ และยังเป็นกลุ่มที่ไม่มีเงินเดือนของชั่วโมงการทำงานในลักษณะประจำจึงมีความสะดวกที่จะไปพบแพทย์มากทำให้มีอัตราการใช้บริการสูง

จิราพร สุวรรณธีรางกูล(2536) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลิกซื้อบัตรสุขภาพของประชาชนอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผู้ที่เลิกซื้อบัตรสุขภาพมีทัศนคติทางบวกต่อโครงการบัตรสุขภาพน้อยกว่าผู้ที่ยังคงซื้อบัตรต่อและพบว่ามี ความแตกต่างทางด้านสังคม วัฒนธรรมและจิตวิทยาของทั้ง 2 กลุ่ม ปัจจัยที่มีผลต่อการเลิกซื้อบัตรคือ การได้รับประกันสุขภาพโดยวิธีอื่น ความไม่พึงพอใจต่อการบริการและระบบบริการของโรงพยาบาล

Chaisak Permpoonwatansuk(1985) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การรับบริการสาธารณสุข ในเขตตำบลหนองโพ จังหวัดราชบุรี พบว่าการบริโภคยาของประชาชนในเขตพื้นที่ดังกล่าว มีการเปลี่ยนแปลงการซื้อยาจากร้านขายยาทั่ว ๆ ไปเป็นการใช้บริการกองทุนยาที่ตั้งภายในหมู่บ้านนั้น ๆ มากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจาก กองทุนยานั้น ๆ เริ่มมีขายอย่างเพียงพอที่จะจำหน่ายแก่ประชาชนและส่วนหนึ่งมาจาก ผลของกระบวนการส่งต่อผู้ป่วยที่ต้องเข้ารับบริการจากกองทุนยาเป็นลำดับแรกนอกจากนี้ การเข้ารับบริการของผู้ป่วยที่ถือบัตรสุขภาพ ในสถานื่อนามัยหนองโพ ก็มีจำนวนมากขึ้นด้วย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าความต้องการเกี่ยวกับการใช้บริการบัตรประกันสุขภาพของประชาชน มีการใช้บริการในรูปแบบต่างๆในการสถานบริการสาธารณสุขทุกระดับและผลที่ตามมาจากการใช้บริการในส่วนต่างๆ เช่นเกิดขึ้นกับตัวผู้ให้บริการเอง รวมถึงงบประมาณค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการให้บริการด้านการรักษาพยาบาล ซึ่งผู้วิจัย มีความสนใจที่จะศึกษาถึง ความต้องการเกี่ยวกับการใช้บริการบัตรประกันสุขภาพในด้านต่างๆที่รัฐจัดให้ รวมทั้งพฤติกรรมการใช้บริการบัตรประกันสุขภาพ ก่อน ระหว่าง และหลังการเจ็บป่วย ตลอดจนสภาพทั่วไปและความเหมาะสมของบัตรประกันสุขภาพในปีงบประมาณ พ.ศ. 2542 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงโครงการในการให้บริการ และการบริหารจัดการให้มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด ตรงกับความต้องการและพฤติกรรมการใช้บริการบัตรประกันสุขภาพของประชาชน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานโครงการบัตรประกันสุขภาพให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิ 4 กรอบแนวคิดในการวิจัย